

ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ SÜRECİNDE TÜRK TEKSTİL VE HAZIR GIYIM SEKTÖRÜNÜN REKABET GÜCÜ VE ÇİN TEHDİDİ

Yener YÜCEL*

Özet

Dünyanın en eski sanayi dalı olan tekstil ve hazır giyim sektörü, gerek üretim sürecinde yaratılan katma değer ve gerekse de ihracat gelirleri içindeki yüksek payı nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Sürekli değişen piyasa koşullarında faaliyet gösteren sektör, dünyada en ileri düzeyde küreselleşen sektörlerin başında gelmektedir. Buna paralel olarak tekstil ve hazır giyim işletmelerinin yoğun bir rekabet içerisinde bulduklarını söylemek mümkündür. Bu açıdan sektörde, uluslararası iktisat literatüründe de sürekli tartışılan rekabet edebilirlik, rekabet gücü gibi kavramlar giderek önem kazanmıştır.

Bu çalışmada Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün küresel rekabet ortamındaki yeri belirlenmeye çalışılmış, bu amaçla çalışmada öncelikle tekstil ve hazır giyim sektörü tanıtarak sektöre ilişkin düzenlemeler ve bunların etkileri ele alınmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında ise, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımından Balassa'nın bir ve Vollrath'ın üç endeksi kullanılarak, sektörün 1998 ve 2008 yılları arasındaki uluslararası rekabet gücü analiz edilmiş ve kotaların kaldırılması sonrasında Çin'in sektör üzerinde oluşturduğu tehdit değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak sektörün karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ancak bu üstünlüğünü, tekstil sektörünün 1998 yılından itibaren, hazır giyim sektörünün ise 2005 yılından itibaren kaybetmeye başladığı görülmüş ve sektörün ayakta kalabilmesi için yapılması gerekenler vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Rekabet Gücü, Çin Tehdidi, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler

* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, yeneryucel@gmail.com

COMPETITIVENESS OF TURKISH TEXTILE AND CLOTHING SECTOR AND CHINA THREAT IN THE PROCESS OF THE LIBERALIZATION OF INTERNATIONAL TRADE

Abstract

The textile and clothing sector which is the oldest industry of the world, takes important roles in the process of economic development, especially in developing countries by reason of both value added that is provided in the process of production and the sector's high rate in the export revenues. The sector operating in variable market conditions is one of the most global sectors in the world. Parallel to this, today, it is possible to say that the textile and clothing firms are in an intense competition. In this regard, the terms as competition and competitiveness which are continuously discussed in the international economics literature, become more important.

The basic aim of this study is to determine the position of Turkish Textile Sector in the global competitive environment. For this purpose, initially, the textile and clothing industry in Turkey is introduced and the regulations related to sector and their effects on the sector are explained. Subsequently, in the research part of this study, Turkish textile and clothing industry's international competitiveness between 1998-2008 is analyzed with using Balassa's Revealed Comparative Advantage Index and Vollrath's three alternative measures of revealed comparative advantage and the threat of China on the sector after the elimination of quotas is tried to evaluate. As a result it is determined that the sector had comparative competitive advantage but this advantage was lost by textile sector after 1998 and by clothing sector after 2005. In this context the necessities to survive the sector is emphasized.

Key Words: *International Competitiveness, China Threat, Revealed Comparative Advantage*

1.Giriş

Elyaftan giyim eşyasına kadar çok çeşitli alt sektörleri bünyesinde barındıran zengin bir ürün yelpazesine sahip tekstil sektörünün¹ kapsamı, teknolojideki ve tüketici taleplerindeki gelişmelere paralel olarak günümüzde daha da genişlemiştir. Esas itibariyle sektör, tekstil ve hazır giyim olarak iki grupta değerlendirilebilmektedir. Özellikle son yıllarda tekstil sektörü daha çok hazır giyim imalatına hammadde temin eden bir sektör özelliği göstermektedir.

Tekstil sektörü, başta İngiltere olmak üzere pek çok gelişmiş ülkenin sanayi devrimini gerçekleştirmede önemli rol oynamış ve halen gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarında itici güce sahip, stratejik önemi olan bir sektördür. Tüm

¹ Zindikilani J. Daka, **Linkages Between Trade Development And Poverty Reduction**, Advocacy Workshop Report Organised By ODCMT and CUTS-ARC, 25 June 2008, s.11

diğer sektörlerde olduğu gibi tekstil sektörü de dinamik bir çevrede faaliyet göstermekte ve dünyada en ileri düzeyde küreselleşen sektörlerin başında gelmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte sektördeki mal ve hizmet ticareti artırmış ve üreticiler arasındaki rekabet yoğunlaşmıştır. Bu açıdan sektörde, uluslararası iktisat literatüründe de sürekli tartışılan rekabet edebilirlik, rekabet gücü gibi kavramlar giderek önem kazanmıştır. Özellikle “Türkiye’nin petrolü” olarak da tanımlan tekstil sektörünün, ekonomiye katkısı dikkate alındığında, rekabetçiliğinin artırılması ve sürdürülmesi Türkiye açısından hayati önem taşımaktadır.

Rekabet gücünün sektörel düzeyde ölçülmesi konusunda literatürde yer alan çalışmalarda, Türk tekstil sektörünün rekabet gücünün giderek azaldığı görüşüne varılmıştır (Güvenen, 1988; Nebioğlu, 2001; Kanoğlu ve Öngüt, 2003; Kotan ve Sayan, 2003; Gürlesel ve Diğ., 2003; Altay ve Gacaner, 2003; Turan, 2004; Uğur, 2004; Dilber, 2004; Kök ve Çoban, 2005; Şencan, 2006; Uzunoglu, 2008; Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2009). Yapılan çalışmaların çoğunda özellikle miktar kısıtlamalarının kaldırılması sonrasında sektörün Çin ve benzeri ülkeler karşısında önemli zararlar göreceği beklentileri yer almıştır.

Bu beklentiler doğrultusunda yapılan bu çalışmanın temel amacı ve diğer çalışmalardan farkı da Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün küreselleşme sürecinin getirdiği ekonomik liberalizasyon sonucunda, GATT kapsamında dünya ticaretinin serbestleştirilmesi ve miktar kısıtlamalarının kaldırıldığı 2005 yılı öncesi ve sonrası dönemde, sektörün dış pazarlardaki rekabet gücünü ortaya koymak ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasıyla tehdit olarak algılanan Çin’in, sektörün dış ticaretini ne ölçüde etkilediğini ölçmektir. Bu ölçüm yapılırken, rekabet gücü endekslerinden Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) endeksi kullanılmıştır. Literatürde sektörel rekabet gücünün ölçümüne yönelik yapılan diğer çalışmalarda da bu endeksten yararlanılmış (Güran,1990; Togan, 1990; Küçükahmetoğlu, 2000; Gönel, 2001; Karakaya ve Özgen, 2002; Yılmaz, 2003; Erlat ve Erlat, 2004; Utkulu ve Seymen, 2004; Çakmak, 2005; Vergil ve Yıldırım, 2006; Seymen ve Şimşek, 2006; Aydoğuş ve Diler, 2009; Türker, 2009) ancak miktar kısıtlamalarının kaldırılması ile birlikte Çin ve Türkiye’nin en fazla ihracat yaptığı pazarlar için AKÜ endeksi karşılaştırmalı olarak hesaplanmamıştır. Bu bağlamda çalışma, hem miktar kısıtlamalarının kaldırılması sonrası sektörün rekabet gücünü en fazla ihracat yapılan pazarlar açısından ölçmesi hem de sektörün rekabet gücüne Çin’in etkisinin dört ayrı AKÜ endeksi kullanılarak analiz edilmesi yönünden literatüre katkı sağlamaktadır.

Bu doğrultuda çalışmada öncelikle sektörün geçmişten günümüze geçirdiği aşamalar değerlendirildikten sonra günümüzde tekstil sektörünün Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi açıklanarak sektörün dinamiklerini önemli ölçüde etkileyen uluslararası düzenlemeler ve bu düzenlemelerin ülkemize etkileri analiz edilecektir. Daha sonra, küreselleşme ile birlikte sektörde yoğun bir rekabetin giderek hakim olması nedeniyle, rekabet gücünü uluslararası düzeyde ölçen Balassa’nın bir ve Vollrath’ın üç endeksi kullanılarak Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün rekabet gücü analiz edilecektir.

2. Geçmişten Günümüze Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü

Dünyanın en eski yerleşim alanlarından biri olan Anadolu'da tekstil ve hazır giyim üretimi yaklaşık 3000 yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Sanayi devrimine kadar özellikle pamuklu ve ipekli sanayi ve ticaretinde Hindistan'dan sonra en önemli merkez durumunda olan Anadolu, sanayi devrimiyle birlikte yüksek kaliteli düşük maliyetli ürünleri pazara sunan Avrupa ülkeleri karşısında rekabet gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin, kurulmasıyla birlikte ilk olarak tekstil sanayinde kalkınmaya önem vermesi, dünya ticaretindeki eski yerine dönmeyi hedeflemesinden kaynaklanmaktadır.² Türkiye'de pamuk iplik dokumacılığının desteklenmeye başlaması ve öncelikli sanayi dalları arasında yer alması I.Türkiye İktisat Kongresi'yle başlamıştır. Ancak o yıllarda üretim ve kapasite yetersizliğinden sektördeki faaliyetler sadece pamuk ihracatından ve tekstil ürünleri ithalatından öteye gidememiştir.³ 1930'lardan itibaren planlı kalkınma çerçevesinde uygulanmak istenen sanayi yatırımlarında ise bu sektöre daha çok yer verilerek yatırım için ayrılan bütçenin yarısı bu sektörde kullanılmıştır. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkenin ithalatı içinde %40'a varan payı ile tekstil ve hazır giyim ürünleri en büyük oranı teşkil etmiştir. Bu dönemde yaşanan bir diğer önemli gelişme 1933 yılında Sümerbank'ın kurulmasıdır. Böylece sektör, devletçilik politikasının uygulandığı Cumhuriyet döneminde, Sümerbank'ın kurulmasıyla birlikte Türkiye'de kurulan en eski ve en büyük endüstrilerden biri olmuştur. Ancak 1929 Büyük Buhran ve 1940 II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle Türkiye'de özellikle pamuklu dokuma yatırımları büyük ölçüde durmuştur.⁴

Türkiye'de 1950'lerin ortalarında özel sektör öncülüğünde yürütülen sanayileşmeye, 1963'den itibaren uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde, ithal ikameci bir sanayileşme politikasıyla devam edilmiştir⁵. Özellikle 1951 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın sağladığı krediler, tekstil ve hazır giyim sektörünün gelişmesine hız kazandırmış ve sektör, 1960'ın sonlarına doğru ülke tüketimini bütünüyle karşılar hale gelmiştir⁶. Sektör, 1970 ve özellikle 1980'den sonra dışa açılma politikaları ve sağlanan teşviklerle ihracatımız içindeki en büyük oranı oluşturarak ödemeler dengesini finanse eden başlıca sektör olmuştur. 1980'lerde ihracattaki patlamanın asıl kaynağı, tekstil ve hazır giyim sanayileri olmuştur. Ancak önemle belirtilmelidir ki tekstil sektörünün 1980'lerdeki üretim artışının hemen tek nedeni hazır giyim ihracatındaki artıştır. 1989 yılına gelindiğinde toplam ihracat içindeki %37'lik payı ile sektör, Avrupa'nın en önemli hazır giyim tedarikçisi durumundayken bu yeniden yapılanma, genişleme ve dışa açılma sürecinin sonunda 1990'lara gelindiğinde

² Halil İnalçık, **Türkiye Tekstil Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2008, s.32

³ Senem Çeşmecioğlu ve Müge Çakar, **Türk Konfeksiyon Yan Sanayii ve İsrail'e İhracat Olanakları**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, No: 1999-53, İstanbul, 1999, s. 4.

⁴ Aytekin Altıparmak, "Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi", **Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi**, Sayı :13, ss.35-59, Kayseri, 2002, s.38

⁵ Abdullah Uğur, "Türkiye'nin Dış Ticaretinde Tekstil-Giyim Sektörünün Yeri ve Yeni Rekabet Dönemi", **Ankara Üniv.,Coğrafi Bilimler Dergisi**, C: 2 S: 2 , 2004, s.37-40

⁶ Erdiñ Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)**, 5. Baskı, İmaj Yayınları, Ankara, 1999, s.119, 120, 123

ülkenin en büyük endüstrisi haline gelmiştir.⁷ Ancak 1995’de dış ticarete miktar kısıtlamalarının kısmi olarak kaldırılmasının hedeflendiği Tekstil ve Giyim Anlaşması’nın (ATC) imzalanmasından günümüze kadar toplam ihracatımız içinde tekstil ve hazır giyim oranı genelde azalarak 2003 yılında %32,3’e kadar gerilemiştir. Buna karşın tekstil ve hazır giyim ithalatımızda son yıllarda yaşanan artışta başta Çin olmak üzere uzak doğu ülkelerinin önemi büyüktür. 2003–2009 döneminde ise tekstil ve hazır giyim eşyası ile üretim endeksi genelde bütün yıllar itibariyle azalış kaydetmiştir. Sektör 2009 yılında dış ticaret fazlasına göre yapılan sıralamada da ilk sıralarda yer alan sektörlerden biridir. Aynı yıl sektörün kapasite kullanımında da düşüşler yaşanmış ve bu düşüş istihdamda azalışa neden olmuştur⁸. Özetle, sektör son otuz yıl içerisinde gerek sanayileşme gerekse pazar oluşumunda ülke ekonomisinde hayati bir rol oynamıştır.

3. Sektörün Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Türk tekstil ve hazır giyim sektörü yarattığı katma değer ve gösterdiği performansla Türk ekonomisinin en önemli rekabet avantajlarından birisini oluşturmaktadır⁹. Türkiye’de tekstil sektörünün, üretim ve ihracatta öncü olma özelliği vardır. Sektör, önemli miktarda hammaddeye, işgücüne ve teknik bilgiye sahiptir. Üretim yapısı bakımından tekstil sanayii diğer sanayi dallarına göre daha az sermaye gerektiren işgücü yoğun bir üretim dalı olduğu için, Türkiye’nin üretim faktörleri yapısına da uygundur.¹⁰

Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörü Tablo 1’den görüleceği gibi 2008 yılı itibariyle 24,1 milyar dolarlık üretim değeri ile GSMH’nın %3,25’ini, sanayi üretiminin %16,6’sını, imalat sanayi üretiminin ise %20,7’sini gerçekleştirmektedir. İstihdam rakamları ele alındığında, sanayi istihdamının %25,3’ü, imalat sanayi istihdamının %27,4’ü ve toplam istihdamın % 6,6’sı tekstil ve hazır giyim sektörü tarafından sağlanmaktadır. Yaklaşık 55 bin firmanın faaliyette bulunduğu endüstride firmaların yaklaşık 1/4’ü aktif ihracatçı konumundadır. Üretimini yaklaşık yarısını ihraç eden tekstil ve hazır giyim sektörünün, genel ihracattaki payı % 17,2, genel ithalattaki payı ise % 3,5’tir.¹¹ Bu değerler, sektörün Türkiye ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğuna işaret etmekte ve Türkiye’de tekstil sanayiini diğer sanayi dallarına göre daha öncelikli kılmaktadır.

⁷ Güler Aras, ‘Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlarına Uyum Açısından Türk Tekstil ve Hazır giyim Sektörünün Rekabet Yeteneği’, Mart Matbaası, İstanbul, 2006, s.4

⁸ Oktay Küçükiremtçi ve Diğ., **Küresel Mali Kriz Ve Reel Sektöre Muhtemel Etkileri**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ankara, 2008, s. 5

⁹ Turan Atılgan, “Türk Tekstil Sektörünün Fırsat ve Riskleri”, **Tekstil İşveren Dergisi**, Sayı 261, Eylül 2001, s.15

¹⁰ Oğuz Küçükyavuz, **Gömlek Üretimi Tesisi Sanayi Profili**, Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1997, s.1

¹¹ <http://www.tuik.gov.tr/ulusalhesapapp/ulusalhesap.zul?tur=>, (06.05.2010)

Tablo 1: Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü 2000-2008 Arası Genel Verileri

Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Genel Verileri (%)									
Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam Üretimdeki Payı	9,1	8,7	8,2	6,6	5,4	3,8	3,9	3,7	3,2
Sanayi Üretimindeki Payı	39,3	38,6	39	31,5	26,4	18,7	19,3	18,6	16,6
İmalat Üretimindeki Payı	45,4	45,9	46,6	37,3	31,2	22,4	22,8	22,1	20,7
İstihdamdaki Payı	8,6	8,1	9,1	9,2	8,1	7,6	6,9	7,3	6,6
Sanayideki İstihdam Payı	29,6	29,6	32,1	31,7	31,0	28,5	27,4	27,3	25,3
İmalattaki İstihdam Payı	31,7	32,2	34,9	34,2	33,3	30,5	29,4	29,3	27,4
Toplam İhracattaki Payı	36,1	33	33,6	31,7	27,4	25,4	22,7	21	17,2
Toplam İthalattaki Payı	3,8	4,7	5,5	5,1	4,4	3,9	3,7	3,9	3,5

Kaynak: TÜİK veri tabanından alınan verilerle oluşturulmuştur.

Türkiye’de tekstil sanayiinin diğer sanayi dallarına göre daha öncelikli olmasının nedenleri ise ülkede doğal elyafların bulunurluğu, ucuz işgücü, Avrupa pazarlarına yakınlık, büyüyen ve gelişen iç pazarlar olarak sıralanabilir.¹² Bununla birlikte Türkiye’nin, tekstil üretim kapasitesinde dünya ölçeğinde önemli payı vardır. Türkiye’nin 2008 yılı itibarı ile dünya tekstil ihracatında payı %3,1, hazır giyimde %4,4 dolaylarındadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yarıştığı bu zorlu pazarda Türkiye sağlam, kalıcı bir yer edinmiştir.¹³ Bilindiği gibi ülkemizde de imalat sanayi içinde en büyük oranda istihdamı bu sektör sağlamaktadır. Bu durum sanayileşme sürecindeki ülkemiz için sektörün ekonomik olduğu kadar sosyal açıdan da önemli olduğunu göstermektedir.

4. Uluslararası Ticareti Serbestleştirme Çabaları: GATT’ın Kurulması

İkinci Dünya Savaşından sonra dış ticaretin olabildiğince serbestleştirilmeye çalışılması fikrinden hareketle 50’ye yakın ülke temsilcisinin katılımıyla 30 Ekim 1947 tarihinde bir anlaşma imzalanmış ve 10 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe giren, günümüzde kısacası GATT (General Agreement on Trade and Tariffs - Ticaret ve Tarifler Genel Anlaşması)¹⁴ olarak da bilinen bu anlaşmayla, temeli dış ticaret üzerindeki engelleri kaldırarak serbest uluslararası ticarete dayalı bir dünya ekonomik sisteminin oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Her ne kadar GATT, içerdiği kurallar itibarıyla ticaretin serbestleşmesini öngörmüş olsa da, bu anlaşmayı imzalayan bir ülke dış ticaretini düzenleme hakkından büyük ölçüde feragat ederek uluslararası kurallara uymayı kabul etmektedir. Bu anlaşmaya göre ülkeler gümrük tarifelerini yerli üretim dallarını korumanın tek aracı olarak kabul etmekte ve korumacı uygulamalara açıkça sınır koymaktadırlar. Ancak 1960’lardan itibaren uzun yıllar boyunca, GATT’ın en

¹² Gothard Artelt, “Dünya’da ve Türkiye’de Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinde Teknolojik Gelişmeler”, **2000’li Yıllarda Tekstil ve Konfeksiyon Semineri** 11-12 Aralık, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, İstanbul., 1990, s. 31

¹³ WTO, International Trade Statistics 2009 Report, s: 102-103, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its2009_e.pdf, (02.05.2010)

¹⁴ Andrés Inotai and Harald Sander, **World Trade After the Uruguay Round: Prospects and Policy Options for the Twenty First Century**, New York: Routledge, 1996, s.37

önemli ilkelerinden -üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapılmamasını zorunlu kılan- 'En Çok Kayırılan Ülke' ilkesinin tekstil sektörü için geçerli olmadığı ve miktar kısıtlamalarının uygulandığı görülmektedir.¹⁵ Bununla birlikte dış ticaret üzerindeki engellerin kaldırılarak uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinin Türkiye'nin lehine olmadığı açıktır. Zaten AB pazarında kotasız ticaret yapan Türkiye için yalnız ABD pazarı serbestleşmiş ve Türkiye AB pazarındaki bu ayrıcalıklı konumunu kaybederken, ABD pazarında da coğrafi uzaklık ve düşük maliyetli Uzakdoğu ürünlerine nispeten yüksek fiyatlarıyla rekabette zor günler geçirmiştir¹⁶.

Sanayileşmiş Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye ülkelerin, gelişmekte olan ülkeler kaynaklı ithalattan iç pazarlarını koruma girişimleri sonucunda, dokuz gelişmiş ülke ile birlikte aralarında Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkeler arasında 1974 yılında Çok Elyafıllar Anlaşması imzalanmıştır.

4.1. Tekstil Sektöründe Kota Uygulaması: Çok Elyafıllar Dönemi (MFA)

1960'lerden başlayarak işgücünün gelişmekte olan ülkelerde daha ucuz kalması sonucu tekstil ve hazır giyim üretiminin buralara kayması, gelişmiş ülkeleri kendi sanayilerini bu değişim karşısında koruyabilmek amacıyla bazı kısıtlayıcı tedbirler almaya zorlamıştır.¹⁷ Tekstil ürünleri ticaretinde kısıtlama uygulamaları 1970'lerin başında artmaya başlamış ve bunun üzerine, GATT konseyi tarafından tekstil ürünleri ticaretinde karşılaşılan zorlukların incelenmesi için bir müzakere grubu kurulmuştur. Bu müzakere grubu, dokuz gelişmiş ülke ile birlikte aralarında Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkeler arasında 20 Aralık 1973'te imzalanan Uluslararası Tekstil Ticaretine Dair Anlaşmayı hazırlamıştır. Bu anlaşma 1974'te yürürlüğe girmiş ve yaygın olarak MFA (Multi-Fibre Arrangement) adıyla bilinmektedir.¹⁸ 1994 yılına kadar geçerliliğini korumuş olan MFA çok taraflı olarak imzalanan ve çok geniş bir ürün yelpazesini kapsayan ilk anlaşmadır.

MFA, GATT içinde yapılmış tekstil sektörüne özgü bir anlaşmadır ve sistem esas itibariyle bir gönüllü ihracat kısıtlamasıdır. Söz konusu malları ihraç eden önemli ülkeler ile önemli alıcılar arasında kotalar belirlenmekte ve malları ihraç eden ülkeler kendi arzuları ile bu kotalara uymak durumunda kalmaktadırlar. Arz yönünden ülkeler arasında ayırım yapılmasına imkan sağlayan bu sistem, anlaşmanın "en çok kayırılan ülke" ilkesine aykırıdır. Ayrıca uluslararası ticarete sınırlayıcı engellerin varlığı Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramının işlerliğini de ortadan kaldırmaktadır. MFA çerçevesinde getirilen kısıtlamalar, ülkeler arası

¹⁵ Binhan Oğuz, **Uluslararası Ticarete Korumacılığın Kaldırılmasının İç ve Dış Piyasalarda Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 2004-46, İstanbul, 2004, s. 146

¹⁶ Nisfet Uzay, "Değişen Dünya Koşullarında Türkiye'de Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Geleceği", **İktisat, İşletme ve Finans**, s.229, Mart 2005, s.64

¹⁷ Ziya Altunyaldız, "Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Zorlanan Uluslararası Rekabet ve Çin Tehdidi", **İGEME'den Bakış**, Yıl: 8, Ocak-Nisan 2004, Sayı: 26, s.18

¹⁸ Efsar Uytun, **Türk Tekstil Sektörü (Sunı- Sentetik, Yünlü, Hazır Giyim, Deri ve Deri Mamulleri)**, İMKB Sektör Araştırmaları Serisi, Nisan 1996, s.60

serbest ticaretin ve rekabetçi ortamın gelişmesini engellediği ve ülkelerin ihracatlarını kısıtladığı için ülkeler arasında olması gereken rekabet ortamını zayıflatmaktadır. Bu nedenle MFA, GATT prensiplerinden en sert ve maliyetli sapma olarak nitelendirilebilmektedir.¹⁹

Öte yandan MFA'ya taraf bir ülke olarak Türkiye de ABD, Kanada ve özellikle AB ülkelerinin birtakım kota önlemlerine maruz kalmıştır. Türk pamuk ipliğinin, 1980'li yılların başında Avrupa piyasalarını istila etmesi ve Avrupalı iplikçileri tedirgin etmesi, Türkiye'yi 1982 yılında tekstilde “gönüllü kısıtlama anlaşmaları” ile tanıştırmıştır. Bu bağlamda ilk başta birçok kategoride kota artışları yüksek olmasına karşın sonraları düşmeye başlamış ve Türk tekstil ihracatçıları oldukça zor durumda bırakmıştır. Ancak, AB 1992 yılına kadar kota artışı konusunda Türkiye'ye karşı ayrıcalıklı tutumunu korumuştur.

4.2. Kotaların Kaldırılması ve Sektörde Çin Tehdidi: Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması (ATC)

Uruguay Round Ticaret Müzakereleri sonucunda imzalanan ve 1 Ocak 1995'de yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması kapsamında bulunan Tekstil ve Giyim Anlaşması (Agreement on Textiles and Clothing-ATC) ile tekstil ve hazır giyim ticareti, GATT kapsamına alınmıştır²⁰. ATC'nin yürürlüğe girmesi ile birlikte, MFA'ya dayalı olarak getirilen miktar kısıtlamalarının 1995 yılından başlayarak 10 yıllık geçiş döneminde kademeli olarak serbestleştirilmesi ve 2005 yılına kadar kaldırılması öngörülmüştür. ATC bu 10 yıllık geçiş sürecinde, kota uygulayan ülkelerin kotalarını 4 kademede ve her kademede artan oranlarda kaldırmasını planlamıştır. ATC'nin kademeli geçiş takviminde, 1990 yılı ithalatının 1995'te %16'sına, 1998'de %17'sine, 2002'de %18'ine, 2005'te geri kalan %49'a karşılık gelen ürünlerin serbestleştirilmesi ve genel kota büyüme oranlarının 1995-1998 arasında %16, 1998-2002 arasında %25, 2002-2005 arasında %27 artırılması düşünülmüştür.²¹

ATC'nin imzalanmasıyla birlikte Türkiye gibi, ATC öncesi AB piyasalarına miktar kısıtlamalarına tabi olmaksızın girebilen ülkelerin, kotasız ticaret ortamında piyasa paylarında önemli düşüşler yaşanacağı ve ATC öncesi ithalatı pek çok üründe kotaya tabi olan ülkelerin arasında bulunan Çin'in ise AB'deki piyasa payını çok önemli bir miktarda artıracığı yönünde beklentiler oluşmuştur²². Bu beklentilere paralel olarak Çin, DTÖ üyeliğinin başlamasıyla birlikte pazar payını

¹⁹ Rodrik Dani, “Developing Countries After The Uruguay Round”, **International Monetary and Financial Issues for the 1990's**, Vol. VI, United Nations Publication, New York, 1995, s.46

²⁰ Özge Aynagöz Çakmak, “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:1-2, 2005, s.66

²¹ Neşe Kanoğlu ve Emrah Öngüt, **Dünyada ve Türkiye'de Tekstil-Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye'nin Rekabet Gücü**, DPT İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, Mart 2003, s.28

²² H. Kyvik Nordas, **The Global Textile and Clothing Industry post the Agreement on Textiles and Clothing**, World Trade Organization Discussion Paper, 2004, s.27-28

giderek artırmış ve pek çok ülke için tehdit unsuru olmaya başlamıştır.²³ Bu durum özellikle AB'ye kotasız ihracat yapabilme imkanına sahip Türkiye için önem arz etmiştir.

2005 yılında kotaların kalkmasıyla pazara girişin serbestleştirilmesinin esas alındığı ticaret koşulları, sektördeki yoğun rekabetin korumacılık eğilimlerini de beraberinde getirmesiyle birlikte pek çok sorunu ortaya çıkarmıştır.²⁴ En fazla kayırlan ülke statüsüne sahip az gelişmiş ülkelerin bazılarında geçmişte verilmiş olan gümrüksüz ihracat yapma ayrıcalığı da, tarifeler aşağı çekilirken etkisini kaybetmiştir. Suni olarak coğrafi sınırlardan arındırılmış bir dünyada rekabet, ticaret arenasına adım atan yeni üyelerle birlikte yoğunlaşmış, bu da üretim yerlerinin yer değiştirmesine ve bundan dolayı da daha karmaşık pazar yapılarına yol açmıştır.²⁵

Gelişmelere Türk Tekstil Sektörü açısından bakıldığında 2005 yılında kotaların kalkmasıyla birlikte rekabet ortamı daha da artmıştır. Türkiye dış ülkelerden gelen kalitesiz ancak ucuz malların istilasına uğramıştır. Ülkemizde enerji, işgücü, hammadde, üretim maliyetlerinin oldukça yüksek olmasından dolayı tüm bu unsurların maliyeti, ürünün fiyatını etkilemekte ve fiyat bakımından rekabet edememe sorununu gündeme getirmektedir.²⁶

Uruguay Round sonrası, MFA kapsamında getirilen miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının Türk tekstil ve hazır giyim sektörü dış ticaretine etkileri Tablo 2'de rakamlar bazında incelendiğinde, 1990 ve 2009 yılları arasında sektörün düzenli bir dış ticaret performansı sergilediği ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasından etkilenmediği görülmektedir. Sektör, 1994, 2001 ve 2009 mali kriz dönemlerinde de büyük düşüşler yaşamamıştır.

Tablo 2: 1990-2009 Yılları Arası Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Dış Ticaret Hacmi (ISIC Revize 3 Sınıflamasına Göre- milyon dolar)

<i>Yıllar</i>	<i>İhracat</i>	<i>İthalat</i>	<i>Net İhracat</i>
1990	4.659	457	4.202
1991	4.759	448	4.311
1992	5.645	594	5.051
1993	5.808	903	4.905
1994	6.619	1.024	5.595
1995	8.476	1.664	6.813
1996	8.648	2.074	6.574
1997	9.892	2.313	7.579
1998	10.510	2.253	8.257
1999	9.828	1.831	7.996
2000	10.031	2.119	7.912
2001	10.341	1.960	8.381
2002	12.148	2.846	9.302

²³ Thomas Rumbaugh and Nicolas Blancher, **China: International Trade and WTO Accession**, IMF Working Paper, WP/04/36, March 2004, s.11

²⁴ Peter Drysdale and Ligang Song, **China's Entry to the WTO: Strategic Issues and Quantitative Assessments**, London: Routledge, 2000, p.175.

²⁵ Herwig M. Strolz, "Kota Sonrası Dönemde Tekstilde Rekabet Gücü, Yeni Durum Değerlendirmesi", **Tekstil İşveren Dergisi**, Haziran, 2005, s.2

²⁶ Mesut Çakır ve Sena Erden, "Aydın İli Tekstil İşletmelerinin Genel Yapısının İncelenmesi", **8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi**, 24-25 Mayıs – İnönü Üniversitesi, Malatya, 2007 s.16

2003	14.995	3.544	11.451
2004	17.338	4.388	12.950
2005	18.667	4.668	13.999
2006	19.441	5.189	14.252
2007	22.599	6.664	15.925
2008	22.827	6.996	15.831
2009	19.162	6.110	13.052

Kaynak: TÜİK veri tabanından alınan verilerle oluşturulmuştur.

Öte yandan Çin'in Türk tekstil ve hazır giyim sektörüne tehdit olup olmadığı, 1990- 2009 yılları arası dış ticaret gerçekleştirmeleri ile incelenmiştir. Türk Tekstil Sektörünün 1990-2009 dış ticaret değerleri, AB ve Kuzey Amerika ile olan Tablo 3'de, Çin ile olan ise Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 3'deki veriler incelendiğinde Kuzey Amerika ile olan dış ticaretimizin miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının planlandığı 2005 yılına kadar sürekli artarak arttığı ancak 2005 yılından itibaren düşüşe geçtiği görülmektedir. Her ne kadar 2005 yılı itibari ile dış ticaret hacmi düşüşe geçmişse de ithalat 2008 mali krizinin etkilerinin görülmeye başlandığı 2009 yılına kadar artışına devam ettirmiştir. Ancak Kuzey Amerika Ülkeleri ile olan ihracatımızdaki düşüşün ithalatımıza nazaran daha yüksek olması kaygı vericidir. Ayrıca Tablo 3'den AB 15 Ülkeleri ile olan tekstil ve hazır giyim dış ticaret verileri incelendiğinde gerek ihracat gerekse net ihracat performansının sürekli artış halinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3: 1990-2009 Yılları Arası Türkiye-AB 15 ve Kuzey Amerika Ülkeleri Tekstil Sektörü Dış Ticaret Hacmi (ISIC Revize 3'e Göre- milyon dolar)

Yıllar	AB 15 Ülkeleri			Kuzey Amerika Ülkeleri		
	İhracat	İthalat	Net İhracat	İhracat	İthalat	Net İhracat
1990	3.624	198	3.426	357	125	232
1991	3.793	191	3.602	307	86	221
1992	4.355	273	4.082	399	79	320
1993	4.215	328	3.887	481	76	405
1994	3.344	328	3.016	726	56	670
1995	5.498	541	4.958	793	173	620
1996	5.724	1.037	4.687	763	121	642
1997	5.963	1.194	4.768	880	310	570
1998	6.526	1.123	5.403	1.037	340	697
1999	6.411	949	5.462	1.162	142	1.021
2000	6.493	1.017	5.476	1.470	316	1.154
2001	6.731	968	5.762	1.415	276	1.139
2002	7.658	1.235	6.423	1.681	331	1.350
2003	9.601	1.399	8.202	1.745	450	1.295
2004	10.905	1.528	9.377	1.801	543	1.258
2005	11.716	1.486	10.229	1.593	603	990
2006	12.196	1.564	10.631	1.337	581	756
2007	14.106	1.735	12.371	1.185	904	281
2008	13.699	1.728	11.971	945	714	231
2009	11.778	1.270	10.508	600	587	13

Kaynak: TÜİK veri tabanından alınan verilerle oluşturulmuştur.

Diğer taraftan Türkiye'nin Çin ile olan tekstil ve hazır giyim sektörü 1990-2009 yılları arası dış ticaret verileri incelendiğinde, bu sektörde Çin'e karşı giderek artan dış ticaret açığı verdiğimiz anlaşılmaktadır. Öyle ki ihracat değerlerinin çok düşük olması nedeniyle, ithalat ile net ihracat büyüklükleri neredeyse eşdeğer çıkmaktadır. Tablo 4'de sektörün 1990 ve 2009 yılları arasında düzenli bir dış ticaret

performansı sergilediği ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasından pek fazla etkilenmediği görülmektedir.

Tablo 4: 1990-2009 Yılları Arası Türkiye – Çin Tekstil Sektörü Dış Ticaret Hacmi (ISIC Revize 3 Sınıflamasına Göre- ABD Doları)

<i>Yıllar</i>	<i>İhracat</i>	<i>İthalat</i>	<i>Net ihracat</i>
1990	2.081.384	25.309.640	-23.228.256
1991	977.979	28.406.620	-27.428.641
1992	270.840	35.640.965	-35.370.125
1993	108.398	74.258.986	-74.150.588
1994	3.373.081	109.550.833	-106.177.752
1995	966.456	254.673.544	-253.707.088
1996	1.518.843	153.096.401	-151.577.558
1997	1.368.919	168.448.096	-167.079.177
1998	976.858	168.340.640	-167.363.782
1999	3.002.000	165.480.075	-162.478.075
2000	5.203.648	224.020.333	-218.816.685
2001	5.791.421	170.483.818	-164.692.397
2002	8.541.846	227.607.137	-219.065.291
2003	11.020.099	391.698.116	-380.678.017
2004	15.838.391	596.288.485	-580.450.094
2005	19.108.276	756.838.394	-737.730.118
2006	31.557.481	929.306.964	-897.749.483
2007	45.868.742	1.234.812.778	-1.188.944.036
2008	57.141.796	1.319.641.814	-1.262.500.018
2009	68.371.753	1.327.635.676	-1.259.263.923

Kaynak: TÜİK veri tabanından alınan verilerle oluşturulmuştur.

Ancak sadece ihracat ve ithalat rakamlarındaki değişmelerle, dış ticarete rekabet edilebilirliği açıklamak yanlış olacaktır. Sektörün rekabet gücü analizi, çalışmanın uygulama bölümünde açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı ile incelenecektir. Bu yaklaşımda bir sektör veya ülkenin, bir sektör veya ülkeye karşı sahip olduğu nispi ihracat avantajına rağmen rekabet üstünlüğünün olmamasının da mümkün olacağı gösterilmektedir.

Peki, tehdit olarak görülmesi gereken nedir. Tablo 5’de karşılaştırmalı olarak verilen Türkiye’nin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Dış Ticaret Hacmi ile Türkiye ve Çin’in Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Dış Ticaret Hacminin son 2003-2009 yılları arası verileri incelendiğinde, Çin’in Türkiye’nin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü ihracatındaki payı %0,07 ile %0,35 arasında değişirken, ithalat içindeki payı ise %11,6 ile %21,73 arasında değişmektedir. Aynı zamanda Çin’ in Türkiye’nin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü ihracatındaki artışın içindeki payı %0,08 ile %4,91 arasında değişirken, ithalattaki artış içindeki payı ise %0,94 ile %57,50 arasında değişmektedir.

Tablo 5: 2003-2009 Yılları Arası Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Toplam Dış Ticareti ile Türkiye – Çin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Dış Ticaretinin Karşılaştırılması (ISIC Revize 3 Sınıflaması-milyon dolar)

Yıllar		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Genel Dış Ticareti	İhracat	14.995	17.338	18.667	19.441	22.599	22.827	19.162
	İhracat Artışı	2.847	2.343	1.329	774	3.158	228	-3.665
	İthalat	3.544	4.388	4.668	5.189	6.664	6.996	6.110
	İthalat Artışı	698	844	280	521	1.475	332	-886
Türkiye-Çin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Dış Ticareti	İhracat	11	16	19	32	46	57	68
	İhracat Artışı	3	5	3	13	14	11	11
	İthalat	392	596	757	929	1.235	1.320	1.328
	İthalat Artışı	164	204	161	172	306	85	8
Çin'in İhracat ve İthalat İçindeki Payı	İhracat (%)	0,07	0,09	0,10	0,16	0,20	0,24	0,35
	İthalat (%)	11,06	13,58	16,21	17,90	18,53	18,86	21,73
Çin'in İhracat ve İthalat Artışındaki Payı	İhracat (%)	0,08	0,20	0,24	1,61	0,45	4,91	-0,30
	İthalat (%)	23,49	24,17	57,50	33,01	20,74	25,48	-0,94

Kaynak: TÜİK veri tabanından alınan verilerle hesaplanmıştır.

Görüldüğü gibi Çin, Türkiye'nin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü ithalatının önemli bir kısmını karşılamaktadır. Bu durum Çin' e karşı dış ticaret açığı vermekten daha önemlidir. Çünkü Çin, Tekstil ve Hazır Giyim Sektörüne yönelik iç talebi karşılamaya soyunmaktadır. Bu da Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün ihracat rakamları artarken sektörde krizin yaşanmasını ve iç talebi karşılayan firmaların kapanmasını açıklar niteliktedir.

Ayrıca Çin'den ithal edilen ürünlerin çoğunluğunun ara mal niteliğinde olması da ihracatı, bağımlı değişken konumuna getirmektedir. Miktar kısıtlamalarının kaldırılması ile birlikte Çin'in, Türkiye'nin diğer ülkelerle olan dış ticaretini değil direkt ülkenin kendisini etkilediği görülmektedir. Bu nedenle tekstil ve hazır giyim ürünleri ithalatında, Çin'in sahip olduğu pazar payındaki artışa karşı önlem alınmalıdır.

5. Kotaların Kaldırılması Sonrası Sektörün Rekabet Gücünün Analizi:Türkiye – Çin Rekabet Gücü Karşılaştırması

Küreselleşmenin dünya ekonomisinde ön plana çıktığı günümüzde, dış piyasalardaki pazar paylarının korunması ve artırılması, dünya ekonomisi ile bütünleşmenin sağlanarak rekabet edilebilirlik gücünün yükseltilmesi, tüm ülkelerin temel amaçları olmuştur²⁷. Bu açıdan uluslararası ticarete kotaların kaldırılması önemli bir adımdır. Çalışmanın bu bölümünde kotaların kaldırılması sonrası tekstil ve hazır giyim sektöründe rekabet gücü analiz edilerek, dünya ticaretinde değişen dengeler üzerinde durulacaktır.

5.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye, tekstil ve hazır giyim sektöründe dünyanın en güçlü piyasa paylarından birine sahiptir. Sektörün bu önemi doğrultusunda yapılan bu araştırmanın temel amacı, Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün, GATT kapsamında dünya ticaretinin serbestleştirilmesinin hedeflendiği ATC'nin son aşaması olan 2005 yılı miktar kısıtlamalarının kaldırılması öncesi ve sonrası toplam 10 yıllık dönemde, sektörün Türk ekonomisi içindeki yeri ve önemi ile bağlantılı olarak dış pazarlardaki rekabet gücünü ortaya koymaktır. Ayrıca ATC'nin sonucu olarak 2002 yılında DTÖ'ye üye olan Çin'in, 2005 yılından itibaren miktar kısıtlamalarının tamamen kaldırılması ile birlikte tekstil ve hazır giyim sektörü dış ticaretindeki rekabet gücüne etkileri de incelenecektir.

5.2. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Kümesi

İktisatçılara göre, bir ülkenin mal ya da sektör bazındaki ihracat yapısı, o ülkenin karşılaştırmalı üstünlüklerini yansıtmaktadır. Buna paralel Neoklasik iktisatçılar uluslararası serbest dış ticarete kazanan ya da kaybeden olmadığını, ihtisaslaşma yoluyla bütün ulusların dış ticaretten karlı çıktığını savunurlar.

Bu bağlamda Açıklamış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi (Revealed Comparative Advantage-RCA), geleneksel ticaret teorisine dayanan ve uluslararası rekabet gücünü belirlemede yaygın olarak kullanılan göstergelerden biridir. Bu yaklaşımda ülkelerin belirli ürünlerdeki görece ihracat performansları belirlenmeye çalışılmaktadır. İlk olarak Liesner tarafından ortaya atılan RCA yaklaşımı, daha sonra Balassa tarafından geliştirilmiştir²⁸. Endeks, bir ülkenin bir mal ya da endüstri alanındaki ihracatının toplam ihracatı içindeki payını diğer ülkelerinkiyle (ülke grubununkiyle) karşılaştırmaktadır.

Buna karşın RCA endeksini sadece ihracatı hesaba aldığı ve ithalat düzeyini ihmal ettiği için eleştiren Vollrath, endeksin hesaplanmasında, ihracat ve ithalat verileri ile net ticaret etkisini de hesaba katmıştır. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklere yönelik olarak Vollrath, nispi ihracat avantajı endeksi (The Relative Export Advantage Index – RXA), nispi ithalat avantajı endeksi (The Relative Import

²⁷ İlkay Dilber, “Tekstil ve Hazır giyim Sanayinin Rekabet Gücü”, **Yönetim ve Ekonomi**, Yıl:2004 Cilt:11 Say: 2, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, s. 89

²⁸ Hayriye Atik, **Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü**, Detay Yayıncılık, 2005, Ankara, s.62

Penetration Index – RMA) ve nispi ticaret avantajı endeksi (The Relative Trade Advantage Index – RTA) olmak üzere üç alternatif tanımlama yapmıştır²⁹. Ancak RTA endeksindeki çarpıtmalara (ithalat kısıtlamaları, ihracat teşvikleri vb.) neden olan etkileri azaltmak için nispi ihracat ve ithalat üstünlüğünün logaritması alınmalıdır. Böylece nispi rekabet üstünlüğü endeksinin (Revealed Competitiveness Index – RC) elde etmiş oluruz.

Araştırmada yöntem olarak, rekabet gücünü açıklamaya yönelik yaklaşımlar içerisinde yer alan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) yaklaşımından, rekabet gücünü uluslararası düzeyde ölçen Balassa'nın bir ve Vollrath'ın üç endeksi kullanılmıştır. Bu endekslerde ülkelerin belirli sektörlerdeki görelî ihracat performansları belirlenerek rekabet gücü karşılaştırması yapılmaktadır. Bunlar:

$$- RXA = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt})$$

$$- RMA = (M_{ij} / M_{it}) / (M_{nj} / M_{nt})$$

$$- RTA = RXA_{ij} - RMA_{ij}$$

$$- RC = \ln(RXA_{ij}) - \ln(RMA_{ij})$$

X= ihracat, i= ülke, j= mal (veya sektör), t= mallar grubu (veya sektörler) ve n=ülkeler grubunu temsil etmektedir. Endeks değerleri: $RXA > 1$, $RMA < 1$, RTA ve $RC > 0$ için karşılaştırmalı rekabet üstünlüğü anlamına gelmektedir.

Vollrath, RC endeksinin, arz ve talep dengesini içerdiği için daha tercih edilebilir bir endeks olduğunu belirtmektedir. Çünkü RC endeksi, bir ülke veya malın karşılaştırmalı üstünlüğünü daha iyi yansıtmaktadır. Ancak söz konusu endeks bazı kısıtlamalara da sahiptir. Özellikle iki yanlı ticaretin söz konusu olmadığı durumlarda, endeksin uygulanması sınırlı kalacaktır. Bu nedenle analiz yapılırken tüm ülkelerin iki yönlü dış ticaret ilişkisi içinde olduğu varsayılmıştır. Diğer yandan RTA ise belli bir mal grubunun ya da endüstrinin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğünde, ihracat ve ithalatın üstünlüklerinin görelî katkısını ölçme potansiyeline sahiptir³⁰.

Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim sektöründe uluslararası rekabet gücü ölçümlerinde 2000-2009 dönemi kullanılmıştır. Bu dönem küreselleşme sürecinin etkisiyle uluslararası ticarete serbestleşmenin sektörde kendisini gösterdiği, Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde imzalanan Tekstil ve Giyim Anlaşması uyarınca uluslararası ticarete serbestleşmenin son aşamalarından olan 2005 yılı miktar kısıtlamalarının tamamen kaldırılmasını da içine alan dönem olması nedeniyle seçilmiştir. Ayrıca araştırmada ilk olarak Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün AKÜ endeksi yardımı ile uluslararası rekabet gücü ölçülecek daha sonra Çin'in küreselleşmenin getirdiği bu liberizasyon sürecinde sektörün rekabet gücünde herhangi bir değişime neden olup olmadığı, en fazla ihracat yapılan ülke toplulukları açısından incelenecektir.

²⁹ Çakmak, a.g.m., s.69

³⁰ T. L. Vollrath, "A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127, 1991, s. 276–277

Diğer taraftan araştırmada, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve bütün dünyada kabul gören Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması Revize 3, Basamak 2'yi (International Standard Industrial Classification-*ISIC-Rev3*, 2 digit) temel alan istatistiksel veriler kullanılmıştır. Bu sınıflandırmada, tekstil ürünleri 17, giyim eşyası ise 18 olarak kodlanmıştır.

Bu bağlamda Türkiye'nin dünya ile gerçekleştirdiği ihracat ve ithalat değerleri 1998-2009 dönemine ilişkin olarak TÜİK'den, diğer ülkeler ve ekonomik toplulukların gerçekleştirdiği ihracat ve toplam ithalat değerleri ise 1998-2009 dönemi itibarıyla DTÖ'den derlenmiştir.

5.3. Araştırma Sonucu Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirilmesi

Türkiye tekstil ve hazır giyim sektöründe, küreselleşme sürecinin getirdiği ekonomik liberizasyon sonucu, 2005 yılında miktar kısıtlamalarının kaldırılarak ticaretin tamamen serbestleştirilmeye çalışılmasının, sektörün uluslararası rekabet gücünde etkisini ölçmek için, 1998-2008 dönemini kapsayan dört ayrı AKÜ endeksi hesaplanmıştır. Hesaplanan endekslere ilişkin değerler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü 1998-2008 Yılları Arası Hesaplanan AKÜ Endeksi (ISIC Rev3 Sınıflandırmasına Göre)

Yıllar	<i>Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü AKÜ Endeksi</i>							
	Tekstil Sektörü				Hazır Giyim Sektörü			
	RXA	RMA	RTA	RC	RXA	RMA	RTA	RC
1998	6,19	1,49	4,70	1,43	6,09	0,18	5,90	3,50
1999	4,85	1,72	3,13	1,04	7,21	0,22	7,00	3,51
2000	5,21	1,50	3,71	1,25	7,31	0,17	7,14	3,76
2001	5,08	1,85	3,23	1,01	6,49	0,22	6,27	3,38
2002	4,85	2,24	2,61	0,77	6,97	0,24	6,73	3,37
2003	4,77	2,09	2,68	0,83	6,79	0,18	6,60	3,60
2004	4,65	1,92	2,73	0,88	6,12	0,25	5,87	3,21
2005	5,24	1,87	3,38	1,03	5,92	0,28	5,64	3,04
2006	4,78	1,77	3,01	0,99	5,26	0,64	4,62	2,10
2007	4,65	1,97	2,69	0,86	5,15	0,34	4,82	2,73
2008	4,46	1,71	2,76	0,96	4,49	0,47	4,00	2,25

Kaynak: TÜİK ve "WTO, International Trade Statistics Report" verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 6'da verilen değerler incelendiğinde:

- RXA değerlerinin, tekstil sektörü için, $RXA > 1$ koşulunu sağladığı görülmektedir. Ancak 1998 yılında 6,19 olan endeks değeri, 2008 yılına gelindiğinde 4,46'ye düşmüştür. Aynı şekilde hazır giyim sektörü için hesaplanan RXA değerlerinin de, $RXA > 1$ koşulunu sağlamakla birlikte, 1998 yılında 6,09 olan endeks değeri 2008 yılında 4,49'a düşmüştür. Bu durumda tekstil ve hazır giyim sektörü ihracatı için rekabet gücüne sahip olmasına rağmen rekabetçi avantajını yitirmeye başladığı söylenebilir.

- RMA değerlerinin ise, hazır giyim sektöründe $RMA < 1$ koşulunu sağlamasına karşın tekstil sektöründe $RMA < 1$ koşulunu sağlamamaktadır. Ancak

hazır giyim sektörü RMA endeksi 1998 yılına nispeten 2008 yılında yaklaşık 2,5 kat artış yaşamıştır. Tekstil sektörünün rekabet gücünün olmadığı RMA endeksine göre, hazır giyim sektörü ise rekabetçi avantajını kaybetmek üzeredir.

- RTA değerleri ele alındığında her iki sektörün de $RTA > 0$ koşulunu sağladığı ve nispi ticaret avantajına sahip olduğu görülmektedir. Ancak diğer endekslerde olduğu gibi düzenli olarak bu avantajı kaybetmektedirler.

- RC değerleri ise rekabet üstünlüğünün açıklanması bakımından en yakın sonuçları vermektedir. Ayrıca diğer endekslerin de tutarlılığını test etmektedir. Endeks değerlerine göre her iki sektörde $RC > 0$ koşulunu sağladığı için rekabet üstünlüğüne sahiptir. Ancak burada da diğer endekslerde olduğu gibi özellikle 2005 yılından itibaren ciddi düşüşler yaşanmıştır. 2005 yılı birkaç istinasi hariç miktar kısıtlamalarının kaldırıldığı yıldır. Bu da sektördeki serbestleşmenin rekabet gücüne yansıdığını göstermektedir.

Tekstil ve hazır giyim sektöründe AKÜ endekslerine göre yapılan analiz sonucunda sektörün karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ancak bu üstünlüğünü, tekstil sektörü 1998 yılından itibaren, hazır giyim sektörü ise 2005 yılından itibaren kaybetmeye başladığı görülmektedir. Uluslararası ticarete serbestleştirme çabaları sektörün rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Rekabet gücündeki bu zayıflamanın belirlenmesinde, son yıllarda bütün uluslararası ekonomik faaliyetlerde büyük sıçrama gösteren Çin ile karşılıklı rekabet gücü analizinin yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye-Çin için hesaplanan AKÜ endeksleri Tablo 7’de verilmiştir. Verilen Türkiye-Çin AKÜ endeksi incelendiğinde:

- Tekstil sektörünün sadece $RXA > 1$ koşulunu sağlayabildiği yani sadece nispi ihracat avantajına sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan 2007 ve 2008 yıllarında Çin’e karşı sektörün rekabet üstünlüğü kalmamıştır.

- Hazır giyim sektöründe ise 2005 yılı itibari ile hiçbir endeks gerekli koşulu sağlayamamıştır. Çin sektörde hesaplanan dört endeks için de açıklanmış karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne sahiptir.

Tablo 7: Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü 2005-2008 Yılları Arası Çin İçin Hesaplanan AKÜ Endeksi (ISIC Rev3 sınıflandırmasına göre)

<i>Türkiye-Çin AKÜ Endeksi</i>								
Yıllar	Tekstil Sektörü				Hazır Giyim Sektörü			
	RXA	RMA	RTA	RC	RXA	RMA	RTA	RC
2005	1,95	1,62	0,33	0,19	0,90	20,86	-19,95	-3,14
2006	1,77	1,62	0,14	0,09	0,71	68,37	-67,66	-4,57
2007	1,77	2,02	-0,25	-0,13	0,68	44,22	-43,54	-4,17
2008	1,56	1,95	-0,39	-0,23	0,64	81,41	-80,78	-4,85

Kaynak: TÜİK ve “WTO, International Trade Statistics Report” verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Çin, tekstil sektöründe 2007, hazır giyim sektöründe ise 2005 yılı itibari ile rekabet üstünlüğüne sahiptir. Ancak sektörün ihracat yaptığı pazarlar üzerinde etkisinin de analizi gerekmektedir. Bu nedenle tekstil ve hazır giyim sektörünün en

fazla ihracat yaptığı pazarlardan olan AB ve Kuzey Amerika Ülkeleri için AKÜ endeksleri hesaplanmıştır.

Tablo 8: Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü 2005-2008 Yılları AB Pazarında Türkiye ve Çin İçin Hesaplanan AKÜ Endeksi (ISIC Rev3'e göre)

<i>AB Pazarı İçin Hesaplanan AKÜ Endeksi</i>									
Ülkeler	Yıllar	Tekstil Sektörü				Hazır Giyim Sektörü			
		RXA	RMA	RTA	RC	RXA	RMA	RTA	RC
Türkiye	2005	2,048	0,998	1,049	0,718	2,659	0,104	2,556	3,244
	2006	1,846	0,808	1,038	0,826	2,472	0,207	2,265	2,481
	2007	1,714	0,815	0,899	0,743	2,144	0,103	2,042	3,037
	2008	1,709	0,760	0,948	0,810	1,763	0,141	1,622	2,529
Çin	2005	1,053	0,618	0,435	0,532	1,609	0,033	1,576	3,879
	2006	1,045	0,498	0,547	0,741	1,749	0,026	1,723	4,216
	2007	0,968	0,403	0,564	0,875	1,553	0,025	1,528	4,126
	2008	1,096	0,390	0,707	1,035	1,439	0,026	1,413	4,010

Kaynak: TÜİK ve “WTO, International Trade Statistics Report” verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 8’de AB ülkeleri için hesaplanan AKÜ endeksleri incelendiğinde:

- Tekstil sektöründe RXA, RMA, RTA ve RC endekslerinin tümünde kısıt koşulunun sağlandığı ve sektörün rekabet gücüne sahip olduğu görülmektedir. Sektör Çin’e nispeten daha yüksek ticaret ve rekabet avantajına sahiptir. Ancak 2008 yılında AB pazarında, Çin 1,035’lik RC endeks değeri ile rekabet üstünlüğünü ele geçirmiş ve Türkiye’nin endeks değeri 0,81’de kalmıştır.

- Hazır giyim sektöründe de RXA, RMA, RTA ve RC endekslerinin tümünde kısıt koşulunun sağlandığı ve sektörün rekabet gücüne sahip olduğu görülmektedir. Ancak burada da sektör daha yüksek ihracat ve ticaret avantajına sahipken, Çin pazarda rekabet üstünlüğünü sağlamıştır.

Tekstil ve hazır giyim sektörüne karşı rekabet üstünlüğüne sahip olan Çin’in AB pazarında da rekabet üstünlüğünü ele geçirmiş olması ilerleyen dönemlerde Çin’i gerçek bir tehlike olarak sektörün karşısına çıkmasına neden olacaktır. Diğer taraftan sektörün en fazla ihracat yaptığı pazarlardan biri diğeri olan Kuzey Amerika pazarında Çin ve Türkiye için hesaplan AKÜ endeksleri Tablo 9’da verilmiştir. Tablo 9’da verilen endeksler incelendiğinde:

- Tekstil sektörü için hesaplanan RXA, RMA, RTA ve RC endekslerinin tamamında sektör ihracat ve ticaret avantajına sahip ve rekabet üstünlüğü diğer pazarlar göre oldukça yüksektir. Sektörün AB pazarında olduğu gibi Çin’e nispeten daha yüksek ticaret ve rekabet avantajına (RXA ve RTA) sahip olmasına rağmen Çin için hesaplanan endekste RC değerleri Türkiye’den daha yüksek çıkmaktadır.

- Hazır giyim sektörü için de hesaplanan endekslerin tamamında kısıt koşulunun sağlandığı ve sektörün yüksek rekabet gücüne sahip olduğu görülmektedir. AB pazarında olduğu gibi sektör nispi ihracat ve ticaret

endekslerinde Çin'e karşı üstünlüğe sahip olsa da rekabet üstünlüğünün asıl göstergesi olan RC endeksinde, Çin karşılaştırmalı üstünlüğüne sahiptir.

Tablo 9: Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü 2005-2008 Yılları Arası Kuzey Amerika Pazarında Türkiye ve Çin İçin Hesaplanan AKÜ Endeksi (ISIC Rev3 sınıflandırmasına göre)

<i>Kuzey Amerika Pazarı İçin Hesaplanan AKÜ Endeksi</i>									
Ülkeler	Yıllar	Tekstil Sektörü				Hazır Giyim Sektörü			
		RXA	RMA	RTA	RC	RXA	RMA	RTA	RC
Türkiye	2005	9,124	2,635	6,489	1,242	16,821	0,199	16,622	4,438
	2006	8,617	2,521	6,095	1,229	17,919	0,474	17,445	3,633
	2007	8,908	2,785	6,123	1,163	21,990	0,247	21,743	4,490
	2008	8,827	2,480	6,347	1,270	19,841	0,342	19,499	4,062
Çin	2005	4,690	1,631	3,059	1,056	10,177	0,064	10,113	5,074
	2006	4,879	1,554	3,325	1,144	12,682	0,059	12,623	5,367
	2007	5,031	1,379	3,652	1,294	15,928	0,060	15,867	5,580
	2008	5,665	1,270	4,394	1,495	16,194	0,063	16,131	5,543

Kaynak: TÜİK ve “WTO, International Trade Statistics Report” verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Ülke grupları için hesaplanan AKÜ endekslerden RXA, RMA, RTA ve RC endekslerinin tamamında tekstil ve hazır giyim sektörünün ihracat avantajı ve rekabet üstünlüğü mevcuttur. Ancak Çin, diğer pek çok pazarda olduğu gibi bu pazarlarda da Türkiye'ye göre rekabet üstünlüğüne sahiptir.

Tablo 10: Çin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün 2005-2008 Yılları Arası Dış Ticareti (milyar dolar)

<i>Çin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Dış Ticareti</i>						
Yıllar	Tekstil Sektörü			Hazır Giyim Sektörü		
	İhracat	İthalat	İhracat/İthalat	İhracat	İthalat	İhracat/İthalat
2005	41,1	15,5	2,6	74,2	1,6	45,5
2006	48,7	16,4	3,0	95,4	1,7	56,1
2007	56,0	16,6	3,4	115,2	2,0	57,6
2008	65,3	16,2	4,0	120,0	2,3	52,2

Kaynak: “WTO, International Trade Statistics Report” verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler bazında da Çin, Türkiye'nin bu ülkelere karşı sahip olduğu rekabetçi gücünden daha yüksek rekabet gücüne sahiptir. Bu rekabetçi üstünlüğü RMA endeksindeki düşüklükten kaynaklanmaktadır. Çin'in 2005 yılı tekstil ve hazır giyim sektörü ihracat ithalat rakamları Tablo 10 aracılığı ile incelendiğinde, tekstil sektöründe ithalatın, ihracat değerinin yaklaşık 4'te biri, hazır giyim sektöründe ise ithalatın, ihracat değerinin yaklaşık 50'de biri olduğu görülmektedir. Bu nedenle RMA endeksi düşük çıkmakta ve RC endeksini yükseltmektedir. Dolayısı ile Balassa endeksi türevi olan RXA temelli yapılan karşılaştırmalarda sektörün rekabet üstünlüğü Çin'e göre daha yüksek çıkmaktadır. Ancak RMA ile ithalatın AKÜ'ye dahil edilmesi ile endeks daha gerçekçi sonuç

vermiştir. Zaten Vollrath'ın da eleştirileri bu eksikliğin giderilmesi yönünde olmuş ve AKÜ'ye RMA ve RTA'yi eklemiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Üretiminin yaklaşık yarısını ihraç eden tekstil ve hazır giyim sektörünün dış ticareti, önemli ölçüde uluslararası düzenlemelerin etkisi altındadır. Bu düzenlemeler ile Türkiye uzun yıllar boyunca pek ülkeye getirilen miktar kısıtlamaları nedeniyle AB pazarında etkinliğini sürdürmeyi başarmıştır. Ancak 2005 yılında GATT ilkelerine uygun olarak uluslararası ticarete kotaların kalkması ile birlikte, dış ticaretteki dengeler değişmeye başlamış ve özellikle Çin, Türkiye'nin de dahil olduğu pek çok gelişmekte olan ülke için bir tehdide dönüşmüştür. Kotaların kalkmasıyla birlikte, AB piyasalarına miktar kısıtlamalarına tabi olmaksızın girebilen ülkelerin piyasa paylarında düşüşler yaşanmış ve ithalatı pek çok üründe kotaya tabi olan ülkelerin arasında bulunan Çin'in ise AB'deki piyasa payı çok önemli bir miktarda artmıştır.

Ancak giderek karmaşıklaşan rekabet ortamında, rekabet gücünün ölçümünde, literatürde fikir birliğine varılmış tek bir endeks söz konusu değildir. Tanımı itibariyle çeşitli yaklaşımlara sahip rekabet gücü kavramının ölçülmesi, farklı pek çok çaba ile denenmiştir. Bu bağlamda uygulama bölümünde ayrıntılı olarak AKÜ endeksi üzerinde durulmuştur. Tekstil ve hazır giyim sektörü için hesaplanan RXA, RMA, RTA ve RC AKÜ endekslerine göre yapılan analiz sonucunda sektörün karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ancak bu üstünlüğünü, tekstil sektörünün 1998 yılından itibaren, hazır giyim sektörünün ise 2005 yılından itibaren kaybetmeye başladığı görülmüştür. Uluslararası ticarete serbestleştirme çabalarının sektörün rekabet gücünü zayıflattığı ve rekabet gücündeki bu zayıflamanın belirlenmesi için Çin ile hesaplanan AKÜ endekslerinde Çin'in hem tekstil hem de hazır giyim sektöründe büyük farkla açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu anlaşılmıştır.

Ayrıca en fazla ihracat yapılan ülke toplulukları için AKÜ endeksleri hesaplanmış ve AB ve Kuzey Amerika pazarında, sektörün rekabet gücü üstünlüğüne sahip olduğu görülmüştür. Ancak bu ülke topluluklarında Çin için hesaplanan AKÜ endeksleri, Çin'in Türkiye'ye göre daha rekabetçi avantaja sahip olduğunu göstermiştir. Çin'in bu üstünlüğü endeks bileşenlerinden RMA'nın düşük çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu da AKÜ endeksine ithalat değerlerini dahil eden Vollrath'ı haklı çıkarır niteliktedir.

Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç da, sektörün rekabet gücünde son yıllarda düşüşler yaşandığıdır. Bu düşüşlerin 2005 yılı miktar kısıtlamalarının tamamen kaldırılması sonrasına denk gelmesi ve Çin ile hesaplanan AKÜ endekslerinin de düşük çıkması, küreselleşme sürecinin tekstil sektöründe yarattığı liberalizasyonun, tekstil ve hazır giyim sektörünün rekabet gücünü -her ne kadar AKÜ endeks değerlerine göre yüksek görünse de- olumsuz etkilediği görülmektedir.

Kalkınma çabasında olan ülkemiz için ihracatın artırılması büyük önem taşımaktadır. Bu hem büyük hem de düşük ölçekte ihracat yapan işletmeler için önemli bir görevdir. Bu nedenle Uluslararası pazarlardaki zor piyasa koşulları, yüksek rekabet ve iç pazardaki Çin etkisine karşı önlemler alınmalıdır. Ülkemizde

tekstil ve hazır giyim sektörü, yüksek ihracat performans ve pazar potansiyeline sahip olup dünya tekstil ihracatında önemli bir paya sahiptir. Ancak Türkiye bulunduğu konumu iyi değerlendirememektedir. Türkiye’de işletmeler hala klasik pazarlama yöntemlerinin dışına çıkamamışlardır. Hedef pazar belirlemede, müşteri gruplarının seçiminde ve fiyatlama politikalarında yeni ve değişik stratejiler geliştirememektedirler. Bütün firmalar tek bir Avrupa pazarına yönelerek, aslında birbiri ile rekabet etmektedirler. Bu aşamada yapılması gereken Türkiye’nin fason üretimden vazgeçip, markalaşma ve tutundurma çalışmaları üzerinde önemle durmasıdır. Markalaşma içinse gerekli olan, inovasyon yeteneğinin yükseltilmesi ve Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması ile özgün ürün geliştirme gibi yeni rekabet üstünlüklerinin kazanılmasıdır.

Rekabet gücü elde etmenin bir diğer yolu, maliyetlerin azaltılmasıdır. Azalan maliyetler, işletmelerin fiyat avantajı ile pazardaki konumlarını güçlü kılmaktadır. Sektörün en büyük maliyet unsuru enerji maliyetleridir. Kullanılan enerji girdileri üretimi teşvik edici tarzda sanayicilere düşük fiyatla verilmelidir. Fiyatı devlet tarafından belirlenen ve sanayide kullanılan enerji giderleri dünya fiyatları seviyesine çekilmelidir. Bu açıdan GAP’ın bütünüyle hayata geçirilmesi enerji sorununun çözümüne büyük katkı sağlayacaktır.

Ayrıca ülkemizde hemen hemen tüm sektörlerde büyük bir problem haline gelen kayıt dışı istihdamı önlemek içinse devlet teşvik ve kredileri yeniden gözden geçirilmeli ve parasal destekten çok, enerji indirim, gerçekleşen istihdam oranında vergi indirim, SGK vergi ve primlerinin indirimi vb. yollarla üretimi ve istihdamı fiilen teşvik edici uygulamalara başvurulmalıdır. Sektörü finansal açıdan rahatlatmak için alınacak bir diğer önlem ise sektörün büyük çoğunluğunu oluşturan KOBİ’lere sağlanan desteklerin ve dönemlere göre EXIMBANK kredi limitlerinin artırılmasıdır.

KAYNAKÇA

- ALTUNYALDIZ, Ziya, “Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Zorlasan Uluslararası Rekabet ve Çin Tehdidi”, **İGEME'den Bakış**, Yıl: 8, Ocak-Nisan, Sayı: 26, 2004
- ALTIPARMAK, Aytekin, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:13, Kayseri, 2002, s.35-59
- ANUSUA, Datta ve SUSAN, Christoffersen, “Production Costs, Scale Economies, and Technical Change in U.S. Textile and Apparel”, **Atlantic Economic Journal**, Vol. 33, N. 2 / June, 2005, s.201-213,
- ARAS, Güler, **Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlarına Uyum Açısından Türk Tekstil ve Hazır giyim Sektörünün Rekabet Yeteneği**, Mart Matbaası, İstanbul, 2006
- ARTELT, Gothard, Dünya’da ve Türkiye’de Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinde Teknolojik Gelişmeler, **2000’li Yıllarda Tekstil ve Konfeksiyon Semineri**, 11-12 Aralık, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, İstanbul, 1990
- ATILGAN, Turan, “Türk Tekstil Sektörünün Fırsat ve Riskleri”, **Tekstil İşveren Dergisi**, Sayı 261, Eylül, 2001
- ATİK, Hayriye, **Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü**, Detay Yay., Ankara, 2005
- AYDOĞUŞ, İsmail ve DİLER, Gonca, “Tekstil Ürünleri İhracatında Stratejik Dış Ticaret Yaklaşımı: Türkiye ve Çin Üzerine Bir Uygulama”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, C.X I,S II , s.1-17, 2009
- ÇAKIR, Mesut ve ERDEN, Sena, “Aydın İli Tekstil İşletmelerinin Genel Yapısının İncelenmesi”, **8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi**, 24-25 Mayıs – İnönü Üniversitesi, Malatya, 2007
- ÇAKMAK, Özge Aynagöz, “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, C: 5, S:1-2, s.65-76, 2005.
- ÇESMECİOĞLU, Senem ve ÇAKAR, Müge, **Türk Konfeksiyon Yan Sanayii ve İsrail’e İhracat Olanakları**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 1999-53, İstanbul, 1999
- DAKA, Zindikilani J., **Linkages Between Trade Development And Poverty Reduction**, Advocacy Workshop Report Organised By ODCMT and CUTS-ARC, 25 June, 2008
- DİLBER, İlkey, “Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Rekabet Gücü”, **Yönetim ve Ekonomi**, C:11, S:2, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, s.85-97, 2004.
- DRYSDALE, Peter ve LİGANG Song, **China's Entry to the WTO: Strategic Issues and Quantitative Assessments**, London: Routledge, 2000

- ERLAT, Güzin ve ERLAT, Haluk, “The Performance of Turkish Exports at the Sectoral Level, 1990-2000”, **24th Annual Conference of the Middle East Economic Association**, San Diego, USA, 2004
- GÖNEL, Feride, Tekstil Sektöründe Endüstri-İç Ticaret, **DTM Dergisi**, 6(21), s.15-31, 2001.
- GÜRAN, Nevzat, **Dışa Açılma Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücü**, DPT, Yayın No: 2231-AETB:24, Ankara, 1990
- GÜRLESEL, Fuat; UZUNOĞLU, Sadi ve CİVELEK, Uğur, **Türk Hazır Giyim Sektörü Ufuk 2010 Yol Haritası; Global Hedefler ve Politikalar**, 2. Baskı, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Yay., İstanbul, 2003.
- GÜVENEN, Orhan, **Türkiye'nin Orta ve Uzun Dönem Yatırım Stratejileri Kapsamında Tekstil Sektörü**, Türkiye Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği Yay., İstanbul, 1998.
- <http://www.tuik.gov.tr/ulusalhesapapp/ulusalhesap.zul?tur=>, (06.05.2010)
- INOTAI, András ve Sander, HARALD, **World Trade After the Uruguay Round: Prospects and Policy Options for the Twenty First Century**, New York: Routledge, 1996.
- İNALCIK, Halil, **Türkiye Tekstil Tarihi**, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- KANOĞLU, Neşe ve ÖNGÜT, Emrah, **Dünyada ve Türkiye’de Tekstil-Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye’nin Rekabet Gücü**, DPT İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Mart, Ankara, 2003.
- KOÇ, Erdem ve SABİR, Emel Ceyhun, **Dünyada ve Türkiye’de Tekstil – Hazır giyim Sektörü ve Genel Durum Değerlendirmesi**, Çukurova Üniv. Müh.-Mim.Fak.-Tekstil Müh.- Teknik Rapor, Adana, 1996.
- KÖK, Recep ve ÇOBAN, Orhan, “Türkiye Tekstil Endüstrisi ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği: 1989-2001”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 228, s.68-81, 2005.
- KOTAN, Zelal ve SAYAN, Serdar, “Türk İhraç Ürünlerinin Avrupa Birliği Pazarında Güney Doğu Asya Ülkelerine Karşı Rekabet Gücünün Analizi: 1990-1999”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, 14, s. 2-21, 2003.
- KÜÇÜKKİREMTÇİ, Oktay ve Diğ., **Küresel Mali Kriz Ve Reel Sektöre Muhtemel Etkileri**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, 2008
- KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman, “Türkiye-AB Gümrük Birliği’nin İktisadi Etkileri”, **İktisat Dergisi**, 408, s. 34-47, 2000.
- KÜÇÜKYAVUZ, Oğuz, **Gömlek Üretimi Tesisi Sanayi Profili**, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Ar-Ge Genel Müdürlüğü, Ankara, 1997.
- NEBİOĞLU, Hüsametdin, **Tekstil ve Hazır Giyim Ticareti**, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 2001.

-
- NORDAS, Hildegunn Kyvik, "The Global Textile and Clothing Industry post the Agreement on Textiles and Clothing", **World Trade Organization Discussion Paper**, s.27-28, 2004.
- OĞUZ, Binhan, **Uluslararası Ticarete Korumacılığın Kaldırılmasının İç ve Dış Piyasalarda Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 2004-46, İstanbul, 2004
- RODRİK, Dani, "Developing Countries After The Uruguay Round", **International Monetary and Financial Issues for the 1990's**, Vol. VI, United Nations Publication, New York, 1995
- RUMBAUGH, Thomas ve BLANCHER, Nicolas, **China: International Trade and WTO Accession**, IMF Working Paper, WP/04/36, March, 2004
- SEYMEN, Dilek ve ŞİMŞEK, Nevzat, "Türkiye ile Çin'in OECD Pazarında Rekabet Gücü Karşılaştırması", **İktisat, İşletme ve Finans**, Yıl: 21, Sayı: 244, s. 38-50, 2006.
- STROLZ, Herwig M., "Kota Sonrası Dönemde Tekstilde Rekabet Gücü, Yeni Durum Değerlendirmesi", **Tekstil İşveren Dergisi**, Haziran, 2005
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Sektörel Gelişmeler ve Rekabet Gücü Göstergeleri**, Haziran, Ankara, 2009
- TOKGÖZ, Erdiñç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)**, 5. Baskı, İmaj Yayınları, Ankara, 1999
- TURAN, Zübeyir, "21. Yüzyılın Büyüyen Ekonomisi Çin Ekonomisi Ve Analizi", **Standart Ekonomik ve Teknik Dergi**, 508, 2004, s. 84-90
- TÜRKER, Oğuzhan, "Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaretinin Rekabet Gücü", **Erciyes Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, S.32, s.281-302, 2009.
- UĞUR, Abdullah, "Türkiye'nin Dış Ticaretinde Tekstil-Giyim Sektörünün Yeri Ve Yeni Rekabet Dönemi", Ankara Üniversitesi, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 2, s.26-49, 2004.
- UTKULU, Utku ve SEYMEN, Dilek, **Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15, European Trade Study Group 6th Annual Conference, ETSG**, Nottingham, 2004
- UYTUN, Efser, **Türk Tekstil Sektörü (Sunı- Sentetik, Yünlü, Hazır Giyim, Deri ve Deri Mamulleri)**, İMKB Sektör Araştırmaları Serisi, Nisan, Ankara, 1996
- UZAY, Nisfet, "Değişen Dünya Koşullarında Türkiye'de Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Geleceği", **İktisat, İşletme ve Finans**, Y:20, S.228, s. 54-67, 2005.
- UZUNOĞLU, Hande, "Türk Hazır Giyim ve Tekstil Sektörünün 2008 Yılı Rekabet Durumu (II)", İZTO, **AR&GE Bülten**, 2008 Aralık – Sektörel, s.23-27, , 2008.

VERGİL, Hasan ve YILDIRIM, Ertuğrul, “AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye’nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 26, Kayseri, s.1-21, 2006.

VOLLRATH, Thomas L., “A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage”, **Weltwirtschaftliches Archiv**, 127, s. 276–277, 1991

WTO, International Trade Statistics Report, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its2009_e.pdf, (02.05.2010), 2009.